

Socialt samspel och vänskapsrelationer mellan barn med Downs syndrom och jämnåriga

Heidi Haapakorpi

Examensarbete
Det sociala området
2010

EXAMENSARBETE	
Arcada	
Utbildningsprogram:	Det sociala området
Identifikationsnummer:	7970
Författare:	Heidi Haapakorpi
Arbetets namn:	Socialt samspel och vänskapsrelationer mellan barn med Downs syndrom och jämnåriga
Handledare (Arcada):	Carina Kiukas
Uppdragsgivare:	
<p>Sammandrag:</p> <p>Detta examensarbete har som syfte att beskriva kännetecknande drag för socialt samspel och vänskapsrelationer mellan barn med Downs syndrom och jämnåriga barn utan funktionshinder. Ytterligare beskrivs hur jämnåriga barn förhåller sig till inklusion av barn med Downs syndrom i deras daghemsgrupp eller skolklass. De socialpedagogiska begreppen inklusion och delaktighet är centrala för detta arbete som lyfts fram i den teoretiska referensramen likt Downs syndrom. Metoden som används för examensarbetet är en litteraturstudie där nio vetenskapliga artiklar bearbetas systematiskt med hjälp av innehållsanalys för att komma fram till resultaten. Resultaten av detta arbete visar att både jämlikt och ojämlikt socialt samspel kan observeras mellan barn med Downs syndrom och jämnåriga. Jämlikt samspel kan observeras då en aktivitet är relativt enkel och ofta styrda av barnen själva. Då inklusion inom skolklassen är fungerande främjar det uppkomsten av ömsesidiga relationer. Ojämlikt samspel observeras i olika situationer där jämnåriga framhåller sig själva som mer kompetenta än barnet med Downs syndrom. Det visar sig att barn och ungdomar med Downs syndrom är relativt beroende av vuxnas insatser för att komma i kontakt med andra barn.</p>	
Nyckelord:	Downs syndrom, socialt samspel, vänskapsrelationer, inklusion, delaktighet
Sidantal:	49
Språk:	Svenska
Datum för godkännande:	

DEGREE THESIS	
Arcada	
Degree Programme:	Social services
Identification number:	7970
Author:	Heidi Haapakorpi
Title:	Social interaction and friendships between children with Down syndrome and peers
Supervisor (Arcada):	Carina Kiukas
Commissioned by:	
<p>Abstract:</p> <p>This thesis aims to describe the characteristics of social interaction and friendships between children with Down syndrome and peers without disabilities. A further aim is to describe how peers relate to inclusion of children with Down syndrome in their kindergarten group or school class. The social pedagogic concepts inclusion and participation are central for this thesis and they are highlighted in the theoretical part as well as Down syndrome. The method used for this thesis is a literature review of nine articles, which are systematically processed by using a content analysis to achieve the results. The results of this thesis shows, that equal and unequal interaction can be observed between children with Down syndrome and peers. Equal interaction can be observed when an activity is relatively simple and often driven by the children themselves. When inclusion is functioning within a school class it promotes more reciprocal relations. Unequal interaction is observed in various situations in which peers out themselves as more competent than the child with Down syndrome. Children and adolescents with Down syndrome are relatively dependent on adults' efforts to connect with other children.</p>	
Keywords:	Down syndrome, social interaction, friendship, inclusion, participation
Number of pages:	49
Language:	Swedish
Date of acceptance:	

INNEHÅLL

1. INLEDNING	5
1.1 Syfte och avgränsning	6
1.2 Frågeställningar	6
2. TEORETISK REFERENSRAM	7
2.1 Downs syndrom	8
2.2 Inklusion	11
2.3 Delkatighet i samspel mellan barn med och utan funktionsnedsättning	14
3. METOD	18
3.1 Litteraturstudie	18
3.2 Forskningsetiska aspekter	20
3.3 Material	20
3.4 Innehållsanalys	22
4. RESULTATREDOVISNING	23
4.1 Socialt samspel	24
4.1.1 Jämlikt samspel	24
4.1.2 Ojämlikt samspel	25
4.2 Vänskapsrelationer	27
4.2.1 Vänskap	27
4.2.2 Utsträckning av vänskap ända hem	28
4.3 Förhållningssätt till inklusion av barn med Downs syndrom	29
4.3.1 Barns attityder till inklusion av barn med Downs syndrom	29
4.3.2 Vuxnas syner på inklusion av barn med Downs syndrom	31
5. DISKUSSION	34
5.1 Resultatdiskussion	34
5.2 Metoddiskussion	39
5.3 Slutsatser	40
KÄLLOR	41
BILAGOR	45
Bilaga 1 Tabell 1. Resultat av sökning i databaser	45
Bilaga 2 Tabell 2. Litteraturoversikt	46

1. INLEDNING

Barn med olika slags funktionsnedsättningar inkluderas allt oftare i daghemsgrupper och skolklasser med jämnåriga barn utan funktionsnedsättningar. Det kan handla om fysiska, intellektuella eller beteendemässiga funktionsnedsättningar som kan försvåra samspelet till jämnåriga på ett eller annat sätt. Barn med funktionsnedsättningar och speciellt barn med utvecklingsstörning har det svårare än andra barn att skapa, utveckla och upprätthålla vänskaper. För att barn med funktionsnedsättningar skall uppleva delaktighet, tillhörighet och acceptans i kamratgemenskapen borde det sociala samspelt mellan barnen uppmärksammas. Den professionellas uppgift som t.ex. barnträdgårdslärare, klasslärare eller assistent är att stöda barnets sociala utveckling för att det skall kunna skapa meningsfulla relationer till sina kamrater. Den professionella står inför ett utmanande uppdrag där det inte finns färdiga tillvägagångssätt för att få inklusion och delaktighet att fungera. Den professionella blir dessutom tvungen att granska sina egna attityder i förhållande till funktionsnedsättning samt se förbi barnens diagnoser. Inklusion handlar om mänskliga rättigheter och likarätt till olika livsområden för personer med funktionsnedsättningar så som för andra människor. Jag har under mina studier haft möjlighet att arbeta med barn, unga och vuxna med utvecklingstörning i boenden, vilket har väckt mitt intresse för handikappomsorgen. Trots denna arbetserfarenhet så var det för mig nytt att barn med Downs syndrom inkluderas vid mån av möjlighet i vanliga skolklasser. Jag blev speciellt funderad över hur de jämnåriga barnen bemöter och förhåller sig till barn med Downs syndrom, vilket gav mig grunden till mina frågeställningar för detta examensarbete.

1.1 Syfte och avgränsning

Det övergripande syftet med detta examensarbete är att beskriva socialt samspel och vänskapsrelationer mellan barn med Downs syndrom och jämnåriga barn utan funktionsnedsättningar med hjälp av en litteraturstudie. De socialpedagogiska begreppen inklusion och delaktighet kommer att vara centrala inom ramen för detta examensarbete. Eftersom barn med Downs syndrom blir allt oftare inkluderade i daghem och skola, är det också intressant att uppmärksamma ifall delaktighet i socialt samspel och vänskapsrelationer uppnås. Mitt examensarbete kommer jag att avgränsa till barn med Downs syndrom i åldern upp till 18 år. Orsaken till varför jag valt att fokusera mig vid relationer till jämnåriga barn och inte till föräldrar eller andra vuxna, är för att jag har den uppfattningen att dessa barn redan ingår i flere vuxenrelationer. Jag anser det viktigt att också lägga fokus vid relationerna barnen emellan. Vänskap är en viktig förutsättning för människans välbefinnande oberoende ifall hon har ett begåvningshandikapp eller inte

1.2 Frågeställningar

1. Vad kännetecknar det sociala samspelet och vänskapsrelationerna mellan barn med Downs syndrom och jämnåriga barn?
2. Hur förhåller sig jämnåriga barn till inklusion av barn med Downs syndrom i deras daghemsgrupp eller skolklass?

2. TEORETISK REFERENSRAM

För människans välbefinnande är sociala relationer och kontakter väsentliga eftersom de ger mening i livet och ökar känslan av trygghet i tillvaron. Personer med utvecklingsstörning har inte lika mycket sociala kontakter till andra människor som den övriga befolkningen. 95 procent är ensamstående och över hälften saknar en nära vän. (Tideman 2000 s. 58)

Utmanande för barn med ett begåvningshandikapp i samvaro med andra barn är att de inte alltid klarar av alla uppgifter lika bra som sina jämnåriga. De kan ha svårt med att uppfatta och följa regler, hänga med samtal och att förstå sammanhang. Barn med begåvningshandikapp känner av detta även om de inte alltid kan uttrycka denna upplevelse i ord. Risker med detta är att barn med begåvningshandikapp kan börja undvika situationer som de uppfattar svåra eller situationer där de tror att de misslyckas. (Bakk & Grunewald 2004 s. 37)

Det finns också en risk att barn med lindrigt begåvningshandikapp blir socialt isolerade från sina jämnåriga i skolan och att de inte utvecklar ömsesidiga vänskapsförhållanden med klasskamraterna. Generellt sätt har de färre vänner än sina jämnåriga och deltagande med jämnåriga sker mer sällan. Det finns dock individuella skillnader till detta mönster beroende på barnets karaktär, beteende, temperament och språk. Barnens engagemang till jämnåriga är mycket fast vid hur aktivt föräldrar stöder utvecklingen av sitt barns vänskapsförhållanden och ifall de ordnar möjlighet för lek med jämnåriga. Forskning visar dock att föräldrar till barn med lindrigt begåvningshandikapp ordnar möjlighet för lek mer sällan än föräldrar till barn utan funktionsnedsättningar, även om barn med begåvningshandikapp är mer beroende av föräldrarnas insatser för att skapa och upprätthålla vänskaper. (Guralnick 2002 s. 379-380)

Nuförtiden är det vanligt att barn med lindrigt begåvningshandikapp blir inkluderade i vanliga skolor. Framgångsrik inklusion av dessa barn hänger starkt samman med jämnåriga barns acceptans och de lindrigt begåvningshandikappade barnens upplevelser om positivt samspel med klasskamrater. Ifall relationer till jämnåriga är bristfällande så kan det ge upphov till beteendemässiga och emotionella problem som i sin tur inverkar negativt på skolframgången. För att förebygga beteendemässiga och emotionella problem

är det viktigt att stöda uppkomsten av sociala relationer barnen emellan. (Laws & Kelly 2005 s. 80)

Det som också är viktigt att komma ihåg är att målet med inklusion av barn med funktionella olikheter är att erbjuda dessa barn medlemskap i kamratgemenskaper som kännetecknas av förhandlande, givande och tagande. (Gustavsson 2004 s. 177)

2.1 Downs syndrom

Downs syndrom är den största orsaken till utvecklingsstörning och utgör 15 % av utvecklingsstörda. Personer med Downs syndrom har en extra kromosom i alla kroppens celler alltså 47 kromosomer i stället för det vanliga 46. Det är oftast kromosomparet 21 som bär på den extra kromosomen. Sannolikheten att få ett barn med Downs syndrom ökar ju äldre modern är. Downs syndrom går att konstatera direkt efter födseln men också en kromosomanalys görs för att säkerställa diagnosen. Missbildningar förekommer oftare hos barn med Downs syndrom än hos andra barn. Det uppskattas att 50 % av dessa barn har ett medfött hjärtfel som i flesta fall går att operera. Även syn- och hörselproblem är relativt vanliga samt ofta förekommande långvariga övre luftvägsinfektioner på grund av försämrat immunförsvar. Personer med Downs syndrom har en allmänt slapp muskulatur – en hypotonus som gör att också tungan ofta hänger ute. Personer med Downs syndrom har ofta också en försenad motorisk tillväxt och de blir lätt överviktiga. (Bakk & Grunewald 2004 s. 61)

Det finns nuförtiden särskilda program för att systematisk träna motoriken och kommunikationen hos personer med Downs syndrom, vilket underlättar den psykiska utvecklingen. Efter denna träning lär sig de flesta tala relativt tydligt med fullständiga satser. Ungefär 50 % lär sig att läsa och skriva. (Bakk & Grunewald 2004 s. 61-62)

Den språkliga utvecklingen kan stödas genom stödtecken, och motorisk övning av mun och ansikte underlättar formandet av ord. Det är mycket individuellt när barn med Downs syndrom lär sig att bilda ord, ofta efter 3-4 års åldern. Många barn lär sig först i skolåldern att bilda meningar som är längre än två ord. Det finns behov av talterapi i

lång tid för att utveckla ett vuxenliknande språk. Det som försvårar den språkliga utvecklingen är bl.a. dysfasi, dålig hörsel och motoriska problem. (Kaski et al. 2001 s. 81)

Spridningen gällande graden av utvecklingsstörning hos barn med Downs syndrom är relativt stor eftersom en del är måttligt utvecklingsstörda, andra är lindrigt utvecklingsstörda och en del svårt utvecklingsstörda. Samma gäller den sociala förmågan. (Bakk & Gruewald 2004 s. 62)

Beträffande den sociala och känslomässiga utvecklingen för barn med Downs syndrom skiljer sig inte den värst mycket från andra barns. Barn med Downs syndrom reagerar i stort sett normalt på kontakt och kommer bra överrens med jämnåriga och syskon. (Annerén et al. 1996 s. 40-41)

Guralnick (2002 s.380) däremot framhäver att barn med Downs syndrom har stora svårigheter med att samspela med jämnåriga och att skapa meningsfulla sociala relationer. Speciellt i daghemsåldern har barn med Downs syndrom relativt få kontakter till jämnåriga, t.o.m. en tredjedel av dessa barn har inga lekkamrater överhuvudtaget.

Barn med Downs syndrom upplever oftare bl.a. avvisande av jämnåriga, depression, ångest och beteendemässiga problem än barn utan funktionsnedsättningar. (Gannon & McGilloway 2009 s. 455)

Under de senaste åren har antalet elever med Downs syndrom ökat i vanliga skolor. Hur skolorna klarar av att inkludera dessa barn hänger stort samman med lärares erfarenheter samt hur olika stödåtgärder tillämpas i klassrummet. (Fox et al. 2004 s. 184)

Alla barn med Downs syndrom har nytta av en passande skolform där de utvecklar nya förmågor och upplever inläring som belönande. Ofta njuter de av andra barns sällskap och tycker om att följa dagliga rutiner. Alla barn med Downs syndrom har olika akademiska förutsättningar och dessa varierar med tiden. En skolplacering som passar ett barn med Downs syndrom passar kanske inte ett annat. (Selikowitz 1997 s.129-130)

Sirlopú et al. (2008) nämner att det finns forskning som påvisar positiva effekter av skolinklusion för barn med Downs syndrom. De barn som är inkluderade i vanliga skol-

klasser uppvisar förbättrad kommunikativ- och socialkompetens samt skolframgång jämfört med de jämnåriga barn med Downs syndrom som inte är i inkluderade klasser.

Cuckle & Wilson (2002 s. 66) lyfter däremot fram fördelen med särklasser nämligen att barnen där skulle ha mer äkta, ömsesidiga och stödjande sociala relationer med personer med liknande förmågor och intressen.

Gustavsson (2004 s. 179, 203-204) skriver också att relationer mellan barn med utvecklingsstörning kännetecknas av ett aktivare samspel och större jämlikhet med stor motivation och känsla av trygghet. Barnen har i stort sätt samma sociala status och möjlighet till inflytande samt en större tolerans för funktionella olikheter. I samspel mellan särskolebarn och jämnåriga utan funktionsnedsättningar har det observerats att särskolebarnen har mer underordande positioner och i vissa fall utnyttjas deras beroende. Samspel mellan kamrater inom särskoleklassen har mer jämlika horisontella vänskapsmönster.

Nadel & Rosenthal (1995 s. 47-48) framhäver att problematiken hos personer med Downs syndrom att utveckla vänskaper försvårar full integration i samhället. Det har gjorts försök i att främja uppkomsten av vänskaper men ofta utan framgång. Vissa föräldrar har t.o.m. anställt folk att uppträda som vänner för sina barn. Däremot har det blivit uppmärksammat att då äkta vänskap uppstår, så följer också andra positiva upplevelser för personer med Downs syndrom. En utvecklad självbild och naturlig omgivning med naturliga val främjar uppkomsten av vänskaper. Det är viktigt att komma ihåg att barn och ungdomar med Downs syndrom har i stort sätt samma behov, intressen och bekymmer som sina jämnåriga. Vissa aktiviteter och omgivningar är mer passande än andra för att främja uppkomsten av vänskaper. De aktiviteter och omgivningar som anses främja vänskaper är bl.a. sång, drama, social dans, fritidsklubbar och kyrka. Aktiviteter och omgivningar som inte främjar uppkomsten av vänskaper är t.ex. att fara på kaffe eller lunch ensam, att gå omkring på köpcenter, tittande av sport och bowling. Dessa lågt främjande aktiviteter är vanliga för personer med Downs syndrom. Det finns behov av fler tillfällen för personer med Downs syndrom att utveckla sociala relationer och självbild som i sin tur förbättrar sociala och språkliga färdigheter samt förmågan att acceptera misslyckanden och avvisande. En del personer med Downs syndrom håller personal som sina vänner eftersom de möter acceptans i denna relation. Sociala sammanhang där personer med och utan funktionsnedsättningar möter varandra borde uppmunt-

ras för att undvika att relationen till personalen blir för viktig och för att främja uppkomsten av normala relationer.

2.2 Inklusion

Ett centralt dokument beträffande social inklusion är FN:s Salamancadeklaration som antogs vid UNESCO:s världskongress år 1994. Social inklusion beskrivs i deklarationen som en pedagogisk princip som har som mål att lösa särskilda politiska och sociala problem i samhället. Deklarationen innehåller riktlinjer för specialundervisningen på ett världsomfattande plan, där det erkänns att det finns behov av att utveckla skolor och utbildningssystem för alla medborgare. Det strävas efter en rymlig skola där alla barn har samma undervisningsplan i samma närskola. (Madsen 2006 s. 174)

Social inklusion innebär att de mänskliga och materiella resurserna skall finnas till för barn i behov av särskilt stöd i deras vardagsliv och sociala arenor. Dessa sociala arenor innefattar familj, daghem, skola och närmiljön. En grundprincip är att resurserna skall komma till barnet och att barnet inte skall behöva komma till resurserna. Det är en rättighet för barnet att få det nödvändiga stödet till sin utveckling i en miljö med jämnåriga kamrater och kompetenta vuxna. Exkludering av barn i behov av särskilt stöd och utnyttjandet av särskilda och isolerande åtgärder anses hämma barnens utveckling och inläring. På grund av detta, är målet med social inklusion att bemöta segregering och motverka exklusion. Ett annat mål för social inklusion är att skapa möjligheter för lika villkor för socialt deltagande. Detta anses vara en förutsättning för lärande och utveckling för barn i behov av särskilt stöd. (Madsen 2006 s.179)

Med social inklusion avses även individens känsla av tillhörighet och deltagande i dennes sociala liv. Denna tillhörighet kan ses utifrån en subjektiv och en objektiv dimension. Den subjektiva dimensionen innefattar individens upplevda tillhörighet, medan den objektiva dimensionen är kopplad till det iakttagbara deltagandet, alltså det att andra ser att individen i fråga deltar i ett socialt liv. (Ytterhus 2003 s. 18)

Inklusion innebär ”en skola för alla” eller ”den rymliga skolan”, där barn har rätt till samma skola och läroplan som sina jämnåriga oavsett fysiska, intellektuella, emotionella, sociala eller språkliga faktorer. Inklusion är en filosofi och ett handlingssätt som

motsätter sig diskriminering, vilket innebär att skolgången måste göras lämplig för alla elever. Inklusion är ett bredare begrepp än integration. Integration handlar om ett synsätt att sätta in ”handikappade” eller ”special” barn i allmänundervisning, vilket i och för sig har diskriminerande drag eftersom det baserar sig på tanken om ”annorlunda” barn. Risker med ett sådant synsätt är att dessa barn blir stämplade och att barn under samma diagnos anses som likadana. Inklusion däremot betonar att alla elevers hinder för inlärning skall avlägsnas eller sänkas samt att deras inlärning och deltagande kan förbättras. Inklusion är en förändringsprocess. Barnet skall inte behöva vara lämpligt för skolan utan att skolan måste anpassa sig för barnet. Grundtanker i inklusion är att alla är olika, alla kan lära sig, vi är alla medlemmar i samfund (hem, skola, boendeort osv.), samfund skapar olikhet, olikhet bör vara och är uppskattat. (Murto 1995 s. 15, Murto et al. 2001 s. 15-19, 39, Madsen 2006 s. 174)

”En skola för alla” innebär också att alla elever är uppskattade och respekterade samt att de är jämlika medlemmar av skolsamfundet. Det är viktigt att lärare och andra fostrare reflekterar över sina egna attityder, fördomar, värderingar och uppfattningar i förhållande till olikhet. Olikhet skall anses som välkommet och inte som någonting man måste stå ut med. Undervisningen och läroplanen måste omformas så att den tar i beaktande elevernas olikhet och deras olika inlärningsstilar. Känslan av samhörighet är viktig för individen och en förutsättning för detta är att öppet erkänna att det finns olikheter istället för att tuga om det. Ifall barnen inte kan erkänna sin egen eller andras olikhet leder det till att samhörighet inte kan uppstå och barnen kan inte känna sig naturliga i sin omgivning. (Ikonen 1998 s. 23-24)

Hautamäki et al. (2001 s. 181-184) skiljer på begreppen integration och inklusion. Integration innefattar två olika synsätt, nämligen desegregation (bort från segregering) och nonsegregation (icke-segregering). Det första synsättet handlar om att integrera två skilda delkomponenter till en helhet men det förutsätter att det från första början finns tanken om segregation. Det andra synsättet däremot betonar ”en skola för alla” där ingen utesluts. Här gäller alltså inte tanken om segregation. Integration uppnås inte endast genom att fysiskt sammansluta olika slags elever. Att undervisa alla elever i samma skola (fysisk integration) anses skapa samspel och samarbete mellan eleverna (funktionell integration) som i sin tur ökar alla elevernas utveckling, acceptans och uppkomsten av positiva sociala relationer (psykologisk och social integration), vilket borde skapa bot-

ten för en framtida syn om människans jämlikhet och ett samhälle för alla (samhällsintegration). I Norden ses integration som en strävan efter samhällelig rättvisa och en demokratisk människosyn.

Det har dock varit problematiskt att integrera barn i behov av särskilt stöd i vanlig undervisning som beror på skolornas bristfälliga förutsättningar, vilket har lett till uppkomsten av inklusivt tänkande. På 1980-talet uppkom *Regular Education Initiative* (REI) och *Inclusive Education* rörelserna. REI kräver att allmänundervisningen tar ansvaret över undervisningen av barn i behov av särskilt stöd. Inclusive Education går ut på att alla barn från början går i samma närskola, där de får undervisning anpassad för deras individuella förutsättningar. Inklusion baserar sig på social rättvisa, jämlikhet och demokrati. Fungerande inklusion kräver stora omformningar av nuvarande skolsystemet. Trots dessa målsättningar så är fortfarande anstalter, specialskolor och specialklasser en verklighet i vardagen. (Hautamäki et al. 2001 s. 182, 185)

Begreppet "mainstreaming" ("följa med i huvudfåran") som används i USA är närbesläktad med begreppen inklusion och integration. Mainstreaming är ett pedagogiskt begrepp som innebär integration eller inklusion i en vanlig skola, ofta i en vanlig klass. Integration och inklusion är bredare begrepp än mainstreaming som endast syftar till sammanslutningen av eleverna i samma klass. Nuförtiden används oftare det internationella begreppet "inclusive education". (Bakk & Grunewald 2004 s. 227; Rynders, Horrobin 1996 s. 174)

Vid inklusion av barn med utvecklingsstörning i skola är det viktigt att professionella tar i hänsyn vissa aspekter för att komma fram till en för barnet lämpande skolgång. Barn med utvecklingsstörning behöver mer tid än andra barn för att lära sig men de kan uppnå mängder av information och förmågor på sin egen inlärningsnivå vilket bör uppmuntras. Det som är mest utmanande för barn med utvecklingsstörning är stoft som kräver abstrakt tänkande. Den professionella kan underlätta inläringen genom att ge konkret material och klara exempel. Barn med utvecklingsstörning har ofta svårt att koncentrera sig på en uppgift i en längre tid och de kan ha svårt med att uppfatta huvudtanken med det som undervisas. Dessa barn kan också ha svårt med att tillämpa det inlärd i nya situationer och vissa glömmer snabbare bort vad de lärt sig. Barn med utvecklingsstörning har ofta en försenad språkutveckling som försvårar inläringen. Svårighe-

ter med språk kan leda till att professionella lätt missförstår och underskattar barnets förmågor. Personer med utvecklingsstörning har ofta också problem med att finna sociala roller i familj, skola och i samhället som är mer ”handikappande” för individens liv än akademiska svårigheter. Personer med utvecklingsstörning i samspel med andra har behov av att komma undan negativa attityder och stämpel, uppleva tillhörighet, socialt stöd och trygghet. Dessa behov talar för betydelsen av att uppmuntra samspel mellan barn med utvecklingsstörning och jämnåriga barn utan funktionsnedsättningar. Styrkor som barn med utvecklingsstörning kan uppvisa i samvaro med andra är bl.a. naturlig och positiv spontanitet, varmt och generöst bemötande, ärlighet, en kapacitet att frambringa ömhet, tålamod och tolerans hos andra barn samt en tendens att lita på andra människor. (Smith 1998 s. 76-77)

2.3 Delaktighet i samspel mellan barn med och utan funktionsnedsättning

Det finns flera olika definitioner på delaktighet men jag har valt att utgå ifrån ICF:s definition eftersom den är kopplad till just handikappområdet, vilket lämpar sig för syftet för detta examensarbete.

FN:s standardregler och Världshälsoorganisationens (WHO) nya klassifikationssystem, ICF lyfter fram delaktighet som ett centralt begrepp i förhållande till människor med funktionshinder. (Gustavsson 2004 s. 63)

FN:s standardregler strävar efter att tillförsäkra delaktighet och jämlikhet för personer med funktionsnedsättningar. I detta dokument anses att delaktighet bäst nås genom att göra miljöer tillgängliga för personer med funktionshinder. ICF definierar delaktighet som: *”En individs engagemang i livssituationer i förhållande till hälsoförhållanden, kroppsfunktioner och kroppens struktur, aktiviteter och faktorer i omgivningen”*. Ordet engagemang (”involvement”) är centralt i ICF:s definition av delaktighet. Engagemang inrymmer att en person deltar, tar del av (”taking part”), är accepterad (”being accepted”), har tillgång till behövda resurser (”having access to needed resources”) och att

individen upplever en subjektiv erfarenhet av engagemang ("belonging") (Gustavsson 2004 s. 63, 65-66)

Ett viktigt mål för daghemmen och skolorna är socialt deltagande, där alla barn har möjlighet att pröva olika roller och sociala kontexter. Barn med begåvningshandikapp behöver mer stöd från de professionellas sida och från barngemenskapen än andra för att finna roller och positioner som får dem att känna sig viktiga. Ofta klarar barn med begåvningshandikapp av de av pedagogerna planerade aktiviteterna medan de spontana aktiviteterna som uppstår i samvaro med jämnåriga kan vara problematiska. I den inledande fasen av leken då ännu alla roller är öppna och reglerna är få kan barn med begåvningshandikapp vara delaktiga men när leken blir mer komplex och oförutsägbart faller ofta dessa barn ur leken eftersom de bromsar lekens flöde och utveckling för de andra deltagarna. (Madsen 2006 s. 212-213)

Asmervik et al. (1995 s.108) hävdar att barn med utvecklingsstörning har det svårare än andra barn att bli accepterade av jämnåriga och att de ofta upplever att de blir förbisedda eller uteslutna från olika grupp-gemenskaper.

Barn med funktionsnedsättningar i samspel med jämnåriga barn har få spontana kamratrekter och de blir sällan uppsökta av sina jämnåriga. Ifall de får tillträde till samspel så får de ofta underordnade eller passiva roller. Vissa upplever marginalisering och mobbning och därför väljer de ofta att leka ensam eller sedan så tyr sig till vuxenkontakter. Barn utan funktionsnedsättningar kan ha positiva attityder till barn med funktionsnedsättningar men det betyder inte automatisk de visar detta i sitt handlande genom att ge den plats barnet med funktionsnedsättningen har rätt till. (Gustavsson 2004 s. 178)

Då barn med funktionsnedsättningar vill få tillträde till lek med andra barn så har de tendensen att ty sig oftare till uppmärksamhetssökande inträdesstrategier till skillnad från barn utan funktionsnedsättning som använder sig mer av aktivitetsorienterade strategier. För att få tillträde i samvaro med andra krävs det att individen känner till gruppens regler. Speciellt viktigt för barnen är att bevara lekillusionen som kan brytas av störande inträdesförsök. Uppmärksamhetsorienterade strategier bryter ofta mot inträdes-

regler och därför kan de barn som använder sig av dessa, bli avvisade eller ignorerade av de andra barnen. Uppmärksamhetsorienterade strategier handlar om att be om information, utgå ifrån egna behov eller kritisera aktiviteten eller leken. Aktivitetsorienterade strategier handlar däremot om att respektera lekillusionen och att komma med bidrag som ger variation i leken. Då barn med funktionsnedsättningar blir avvisade av sina jämnåriga brukar en vuxen ingripa för att hjälpa barnet med funktionsnedsättningen att bli delaktigt i de andra barnens samskapande lek. Det finns dock en risk med detta, nämligen att barnet lär sig en s.k. ”inlärld hjälplöshet” som kännetecknas av beroende av en vuxen person. Detta beroendemönster kan överföras till de jämnåriga så att de utvecklar ett omhändertagande förhållningssätt till barnet med funktionshindret. Detta innebär att istället för att höra till en jämlik horisontell kamratkultur med jämnåriga så kan barnet med funktionsnedsättningen hamna i en vertikal omsorgskultur, där de jämnåriga har en vuxenliknande roll. (Gustavsson 2004 s. 182-187)

Samspel mellan barn med och utan utvecklingsstörning kännetecknas av ett ojämlikt samspelsmönster, där barnet med utvecklingsstörning har mycket lite inflytande över lekens förlopp och blir tvungen att anpassa sig till villkoren de jämnåriga ställer. Barnets delaktighet i samspelet beror mycket på hur det klarar av de krav och förväntningar som ställs. Olikheter i erfarenheter och kompetens leder ibland till att det skapas ett beroendeförhållande, där jämnåriga ställer upp samspelsvillkoren, gör rollfördelningen och säger hur leken skall gå till och barnet med utvecklingsstörningen får anpassa sig till dessa villkor ifall det vill vara delaktigt i samspelet. Ibland kan samspelstunderna vara mycket kortvariga eftersom barnet med utvecklingsstörning märker att det inte klarar av de krav som aktiviteten ställer. Barn med utvecklingsstörning kan också få en bredvid roll som handlar om att lyssna och iaktta vid sidan om de jämnårigas samspel eller sedan så kan de hålla på med aktiviteter ensam eller med en vuxen. Ojämlighet i samspelet uppstår också då det blir för många barn med i samma lek, i lagsporter eller situationer som kräver kommunikativ kompetens. Barn med utvecklingsstörning blir ibland tvungna till att acceptera att de har mindre inflytande för att få vara delaktiga i samspelet med sina jämnåriga. (Gustavsson 2004 s. 204-206)

Ytterhus (2003 s. 183-196) skriver om förskolebarns sociala representationer, dvs. hur barn kategoriserar varandra. Tyngdpunkten med Ytterhus undersökning ligger vid hur

jämnåriga barn (utan funktionsnedsättning) kategoriserar ”annorlunda” barn (barn med rörelsehinder, utvecklingsstörning eller annan etnisk bakgrund än majoriteten). De kategorier som observerades var ”de trevliga”, ”de konstiga” och ”de andra”. ”De trevliga” och ”de konstiga” hade ytterligare underkategorier. De trevliga var barn som följde allmänna sociala regler, kom med bidrag i lek, var antingen kreativa och deltog aktivt i det sociala livet eller så var de tillbakadragna men störde inte andra barns självförverkligande. En underkategori var ”trevlig och sjuk”, vilket innefattade barn med rörelsehinder men som ville delta i samspel med andra. ”De konstiga” barnen var den mest utsatta gruppen av barn vad som gällde exkluderade beteende från de andra barnens sida. ”De konstiga barnen var obegripliga eller tvetydiga och som bromsade leken flöde och hindrade andra barns självförverkligande. Dessa barn hade inte nödvändigtvis en specifikt kännetecknande egenskap men i samspel med andra barn så gav de ovanlig social respons. Underkategorin ”konstig och sjuk” innefattade barn med ett synligt handikapp som t.ex. rörelsehinder eller Downs syndrom medan ”konstig och trög” eller ”konstig och elak” var barn som inte var synligt ”annorlunda” men vars beteende uppfattades som märkligt av de andra barnen. Rörelsehindrade och barn med Downs syndrom (”de konstiga och sjuka”) mötte ändå välvilja från de andra barnens sida p.g.a. det fanns en synlig förklaring till deras ”konstighet”. Svårast var det för ”de konstiga och tröga” och ”de konstiga och elaka” att komma in i kamratgemenskapen då deras ”annorlundahet” inte var synligt. Det ledde till att jämnåriga aktivt tog avstånd från dem. Jämnåriga barns exkluderingskriterium baserade sig inte på det yttre synliga hos de ”annorlunda” barnen, istället verkade det som om det synliga väckte hos de jämnåriga barnen solidaritet och inte bortväljande. Då barnen gjorde sina kategoriseringar så talade de inte om rörelsehindrade, utvecklingsstörda eller färgade, vilket påvisar att vuxna och barn har olika sätt att kategorisera. Vuxnas kategorier går tätt ihop med diagnoser.

3. METOD

I detta kapitel kommer val av metod, material och analys att presenteras. Soci-
alt samspel och vänskapsrelationer mellan barn med Downssyndrom och jämn-
åriga barn kommer att behandlas genom en litteraturstudie.

3.1 Litteraturstudie

I detta stycke används litteraturstudie, källstudie och litteraturöversikt som synonymer
för mitt metodval eftersom de metodikböcker jag använt mig av har lite olika benäm-
ningar .

Källstudier är en kvalitativ forskningsmetod, där man använder sig av ord, meningar
och berättelser som samlats in och nedtecknats av andra. Det handlar alltså om sekun-
därdata. Denna metod är lämplig då det är omöjligt eller väldigt svårt att samla in in-
formation direkt från källorna själva. Ibland kan också dessa källor befinna sig i en så-
dan position att man inte har tillgång till dem eller så kan de vara bundna till tystnads-
plikt. (Jacobsen 2007 s. 112-114)

Jag har valt att utföra en litteraturstudie istället för en egen empirisk undersökning ef-
tersom samspel och vänskap mellan barn med Downs syndrom jämnåriga barn kan an-
ses som ett känsligt ämne. På daghem och skolor där barn med Downs syndrom är in-
kluderade så är daghemspersonalen bundna till tystnadsplikt och intervjuer baserar sig
dessutom på frivillighet så jag har sett vissa utmaningar i detta tillvägagångssätt, vilket
har bidragit till mitt val att skriva en litteraturstudie. Nackdelen med detta metodval är
att de tidigare forskarna kanske har haft ett annat syfte med sin forskning än vad jag
själv har.

Enligt Friberg (2006 s. 116) är en litteraturöversikt ett strukturerat arbetssätt där forska-
ren strävar efter att skapa en bild över ett valt forskningsområde med hjälp av ett syste-
matiskt urval av vetenskapliga texter. I mitt fall gäller det då att skapa en bild över soci-
alt samspel och vänskapsrelationer mellan barn med Downs syndrom och jämnåriga

barn med hjälp av vetenskapliga artiklar. Dessa artiklar kommer att kvalitetsgranskas och analyseras.

Forsberg och Wengström (2003 s. 25-27) skiljer mellan allmän litteraturstudie och systematisk litteraturstudie. En allmän litteraturstudie kan vara en litteraturgenomgång som har som syfte att motivera en empirisk undersökning, eller sedan så strävas det efter att göra en beskrivning över kunskapsläget inom ett valt område. Kännetecknande för en allmän litteraturstudie är att den saknar ett systematiskt arbetssätt även om det finns en beskrivning och en analys av de utvalda studierna. Nackdelen med allmänna litteraturstudier är att de är otillförlitliga i och med att de inte är systematiskt utförda och saknar kvalitetsbedömningar. En systematisk litteraturstudie däremot bygger på ett systematiskt arbetssätt med klart formulerade frågeställningar, och en tydlig beskrivning över hur sökning och urval av artiklar gått till samt att de utvalda artiklarna kvalitetsbedöms. Mitt examensarbete innehåller både en allmän del i form av den teoretiska referensramen i föregående kapitel och en systematisk del som presenteras i min resultatredovisning.

Forsberg och Wengström (2003 s. 31) beskriver en systematisk litteraturstudies steg på följande vis:

- motivera varför studien görs (problemformulering)
- formulera frågor som går att besvara
- formulera en plan för litteraturstudien
- bestämma sökord och sökstrategi
- identifiera och välja litteratur i form av vetenskapliga artiklar eller vetenskapliga rapporter
- kritiskt värdera, kvalitetsbedöma och välja den litteratur som ska ingå
- analysera och diskutera resultat
- sammanställa och dra slutsatser

3.2 Forskningsetiska aspekter

De etiska aspekterna som jag måste ta hänsyn till, är att det material jag använder mig av skall ha fått tillstånd av etisk kommitté eller så måste noggranna etiska överväganden blivit gjorda. Dessutom måste jag redovisa alla artiklar och presentera alla resultat eftersom det är oetiskt att presentera endast de resultat som stöder min egen uppfattning. Ytterligare får inget fusk eller ohederlighet förekomma. Detta innefattar bl.a. stöld och plagiat samt förvrängning av forskningsprocessen. (Forsberg & Wengström 2003 s. 73-74)

Nyberg (2000 s. 35) nämner också att man skall sträva efter en så sanningsenlig bild över det man undersöker. Enligt American Psychological Association (APA) skall all vetenskaplig forskning följa vissa etiska aspekter. En av dessa aspekter gäller riktighet och noggrannhet i vetenskaplig kunskap, vilket innebär att fabricering och falsifiering av resultat är otillåtet. En annan etisk aspekt som bör efterföljas är att skydda rätten till intellektuell egendom dvs. att ta hänsyn till upphovsrätten, alltså plagiering av andras arbeten är förbjudet.

Booth et al. (2004 s. 248) nämner också några forskningsetiska aspekter som en forskare skall följa. Forskaren får inte skriva osanna rapporter, uppfinna egna resultat, presentera data som forskaren har skäl att ifrågasätta, förlöjliga eller förvränga resultat som går emot forskarens egen uppfattning och döljer inte information eller källor som är viktiga.

3.3 Material

Materialet för detta examensarbete utgörs av vetenskapliga artiklar och litteratur från läro- och faktaböcker. De vetenskapliga artiklarna som valts för resultatredovisningen är från databasen Academic Search Elite (EBSCO). Jag har även sökt i Arto, Google Scholar och Sage men inte hittat artiklar relevanta för mitt syfte. Sökorden som använts är: Down syndrome, inclusion, children, participation, friendship, communication, play, attitudes, interaction, Downin oireyhtymä, Downin syndrooma och Downs syndrom.

Dessa sökord har kombinerats på olika sätt. Vid sökningarna kom det fram flera artiklar och bästa resultat fick jag då jag kombinerade flere sökord med AND kommandot i EBSCO. Av någon anledning gav sökningen inte för mitt examensarbete relevanta artiklar, då jag endast avvände mig av två sökord. Tre eller fyra sökord med AND kommandot gav bästa resultat. Vid sökningen i databaserna fäste jag min uppmärksamhet vid rubriker som hänvisade till syftet med mitt examensarbete. Till en början var det inte lätt att hitta vetenskapliga artiklar inom det området där mitt syfte ligger trots att jag fick handledning i infosökning. EBSCO har varit den databasen jag använt mig av och gett de mest relevanta resultaten. Arto med de inhemska artiklarna gav inte för mitt syfte relevanta resultat. Det verkar som om det inte har blivit gjort värst mycket forskning inom detta område i Finland. Även SAGE och Google Scholar hade inte artiklar som skulle uppfylla mina kriterier. De artiklar som blivit utvalda är alla på engelska.

De kriterier jag haft vid valet av artiklarna är:

- Att de är vetenskapligt skrivna
- De handlar om barn med Downs syndrom
- De handlar om barn med Downs syndrom upp till 18 år
- De skall vara skrivna på 2000-talet

Sökningen i databaserna gav 9 stycken artiklar som uppfyllde mina kriterier. Tabell 1. Resultat av sökning i databaser (se bilaga) visar vilka databaser och sökord jag använt mig av samt antalet artiklar som blivit utvalda för detta examensarbete.

Friberg (2006 s. 37- 38) menar att en vetenskaplig artikel redovisar den senaste forskningen kring ett ämne i särskilda tidsskrifter, som är antingen i pappersformat eller nätbaserade. Det som kännetecknar en vetenskaplig artikel är att den redovisar ny kunskap från t.ex. en empirisk undersökning eller så kan den innehålla en analys av tidigare utförd forskning. Också är det viktigt att den vetenskapliga artikeln är möjlig att granska. Detta innebär att den vetenskapliga artikeln skall innehålla syfte/frågeställning/hypotes, material och metod, resultat, diskussion och litteraturreferenser. Det gör det möjligt att granska hållbarheten i den utförda undersökningen. Det som påstås i en vetenskaplig artikel skall basera sig på antingen vetenskaplig litteratur eller de egna resultaten i en

utförd undersökning. Ytterligare skall en vetenskaplig artikel ha varit utsatt för bedömning och genomgått en s.k. fackgranskning. Det som också kännetecknar en vetenskaplig artikel är att den har blivit publicerad på engelska som är numera vetenskapens officiella språk. Då är det möjligt för forskaren att sprida sin kunskap åt andra forskare i världen.

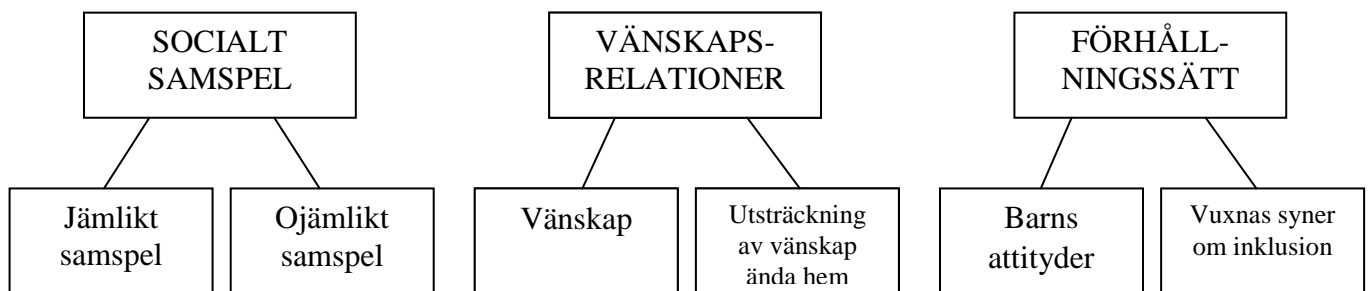
3.4 Innehållsanalys

Analyseringen av det insamlade materialet sker med hjälp av en innehållsanalys. Innehållsanalys innebär att de vetenskapliga artiklarna jag valt att använda mig av för mitt examensarbete kommer att kategoriseras enligt teman. För att kunna skapa dessa kategorier så krävs det att jag läser de utvalda artiklarna flera gånger för att hitta övergripande teman som har med syftet med mitt examensarbete att göra. Kategorisering gör det möjligt för mig att jämföra teman eller fenomen för att komma fram till likheter och olikheter. Slutligen så skall jag sträva efter att komma fram till eventuella förklaringar till dessa likheter och olikheter. (Jacobsen 2007 s.139)

Friberg (2006 s.121-122) urskiljer tre steg i analysfasen av en litteraturöversikt. I den första fasen av analysen gäller det för forskaren att läsa igenom de utvalda vetenskapliga texterna flera gånger för att få en helhetsuppfattning vad de handlar om. I den andra fasen skall forskaren söka efter likheter och olikheter i studierna. Den tredje fasen i analysen handlar om att sammanställa likheterna och olikheterna i teman och att referera till olika studier för att ge läsaren en förståelse över det valda området.

4. RESULTATREDOVISNING

I detta kapitel kommer resultaten av de utvalda artiklarna att redovisas med hjälp av innehållsanalys för att fånga syftet med mitt examensarbete alltså socialt samspel och vänskapsrelationer mellan barn med Downs syndrom och jämnåriga samt jämnåriga barns förhållningssätt till barn med Downs syndrom. För att lättare kunna hänvisa till artiklarna i texten kommer de att anges med siffrorna 1-9. I tabell 2 (se bilaga) presenteras en litteraturoversikt över de utvalda artiklarna där man kan se vilket nummer motsvarar vilken artikel. De övergripande teman för analysen är 1) socialt samspel 2) vänskapsrelationer och 3) förhållningssätt till inklusion av barn med Downs syndrom. I nedanstående figur kan också underkategorierna av dessa teman ses.

Figur 1. Resultatöversikt

4.1 Socialt samspel

Socialt samspel har jag delat in i två underkategorier, nämligen jämlikt samspel och ojämlikt samspel för att lyfta fram skillnaderna.

4.1.1 Jämlikt samspel

I artikeln "Children with Down syndrome in mainstream schools: peer interaction in activities" av A-S. Dolva, H. Hemmingsson, A. Gustavsson & L. Borell (2) presenteras en kvalitativ undersökning med syftet att utforska socialt samspel och kartlägga rådande förhållanden i skolaktiviteter mellan barn med Downs syndrom och jämnåriga utan handikapp i inkluderade klasser. Metoden som användes var observation och intervju av 6 barn med Downs syndrom i inkluderande klasser. (Dolva et al. 2010 s. 283, 285-286)

De resultat som kom fram från denna undersökning var att både jämlik och ojämlik interaktion kunde observeras. Även om jämnåriga och barnen med Downs syndrom hade olika förmågor så kunde det observeras jämlik interaktion i förhållande till initiativtagande, intresse, förståelse och förmåga att utföra en viss aktivitet. Speciellt i aktiviteter under rasten, styrda av barnen själva, kunde detta mönster identifieras. Det som var kännetecknande för jämlik interaktion var att aktiviteterna var relativt enkla och att deltagarna kände väl till dem. Deltagandet i aktiviteten var mer fast vid typen av uppgift än individuell kompetens. (Dolva et al. 2010 s. 287-288)

Ett samband som forskarna S. Fox, P. Farell och P. Davis (3) lade märke till i deras observationer var att, då kvaliteten av inklusion inom klassen var högre, så lekte också barn med Downs syndrom på mer ömsesidiga villkor med sina klasskamrater under rasten. De lärare som gav möjlighet för barnen med Downs syndrom att delta under lektionerna, istället för att sätta barnet och jobba ensam med t.ex. skolassistenten, så inverkarde positivt på barnets inklusion i klassen. Ifall ett av barnen med Downs syndrom var speciellt duktig i en viss aktivitet som var uppskattat av de jämnåriga, så kunde detta bidra till uppkomsten av vänskap mellan barnen. Det som kom fram då forskarna träffade klasskamraterna i fokusgrupper var att barnen uppfattade barnen med Downs syndrom som "annorlunda" eller "inte en av oss" men trots det så tyckte de inte att det fanns något problem med att ha dem i samma klass. Forskarna utförde också en sociometrisk

undersökning där alla jämnåriga barn fick ange tre barn de skulle vilja arbeta med i klassen. Av 18 barn med Downs syndrom, så blev alla utom två nämnda åtminstone en gång av en klasskamrat. Sju barn med Downs syndrom blev nämnda mellan två och fem gånger. Ett barn med Downs syndrom blev nämnt 12 gånger av sina 23 klasskamrater. (Fox et al. 2004 s. 187-189)

4.1.2 Ojämligt samspel

Det observerades också ojämlig interaktion mellan barnen (2), där de jämnåriga framhöll sig själva som mer kompetenta och mer eller mindre stödjande till barnet med Downs syndrom. Ojämlig interaktion indelades i tre kategorier. 1) kompletterande interaktion, 2) anpassad interaktion och 3) interaktion utan modifikationer. (Dolva et al. 2010 s. 287)

Kompletterande interaktion innebär att jämnåriga delar uppgifter mellan dem och barnet med Downs syndrom, där de själva får de mer avancerade uppgifterna och barnet med Downs syndrom får de mer enkla uppgifterna. Jämnåriga kan också omstrukturera uppgiften så pass att uppgiften är mer anpassad för barnets med Downs syndroms förmåga. Även om barnen hade olika uppgifter så klarade de ofta av aktiviteten tillsammans. Anpassad interaktion påminner om kompletterande interaktion, till den skillnaden att alla deltagares uppgifter i en aktivitet blir anpassade. Detta mönster kunde observeras då barnen valde en enklare aktivitet för att den skulle vara anpassad inom barnets med Downs syndrom kompetens eller så sänkte de på kraven så att alla kunde delta i aktiviteten. Interaktion utan modifikationer handlar om ett mindre inkluderande beteende från de jämnårigas sida, där det sker just inga förändringar av aktiviteten och barnet med Downs syndrom kan endast delta i några aspekter av aktiviteten. Det handlar inte om att jämnåriga skulle försöka lämna ut barnet med Downs syndrom från aktiviteten men barnet med Downs syndrom har helt enkelt inte samma förståelse över aktiviteten som sina jämnåriga. (Dolva et al. 2010 s. 288-290)

Undersökningen som framfördes i artikeln "Social relationships and friendships among young people with Down's syndrome in secondary schools" av P. Cuckle & J. Wilson artikel 1, hade som syfte att utforska mönster av vänskap och sociala relationer bland 14

ungdomar med Downs syndrom i åldern av 12-18 år. Metoden som användes i denna undersökning var intervjuscheman med ungdomarna, deras föräldrar och skolassistenterna som arbetade med ungdomarna. (Cuckle & Wilson 2002 s. 67)

Ungdomarnas sociala liv i skolan beskrevs i denna undersökning (1). Det förekom relativt tydliga mönster, nämligen att dessa unga var väldigt beroende av en vuxens instruktioner för att bli inkluderade under lektioner och i aktiviteter under lunchtid. De valde sällan själva skolpartners eller inkluderade sig själva i en grupp. De kunde någon gång delta i en diskussion men började dem sällan. Skolassistenterna ansåg att ungdomarna lättare fick vänner av andra unga med särskilda behov och att de uppskattade dessa vänskaper. En större andel av de unga som gick i specialklass hade fler vänner än de unga som gick i inkluderande skola. De ungdomar som gick i inkluderande skola hade hjälpsamma och stödjande klasskamrater, och ansågs annars också som snälla men att det var svårt att utveckla vänskap som baserade sig på jämlikhet eftersom intresse och förmågor inte gick ihop. Med stigande ålder blev det dessutom svårare att upprätthålla vänskaper till jämnåriga, då de blev mer självständiga och ungdomarna själva var mer sårbara och omogna. Vänskap till yngre personer lyckades inte heller trots att den emotionella och språkmässiga nivån var ungefär samma men de delade inte samma intressen. (Cuckle & Wilson 2002 s. 68)

De resultat som kom fram ur undersökningen i artikel 3 gällande relationer till klasskamraterna var att klasskamraterna gärna arbetade med barnen med Downs syndrom men att de var lite beroende på barnets individuella popularitet. Överlag så hade klasskamraterna en positiv inställning till barnen med Downs syndrom men vissa lärare uttryckte att det handlade mer om att klasskamraterna ville "ta hand om" barnen med Downs syndrom än om egentlig ömsesidig vänskap. Vid ett fall så ansåg några jämnåriga flickor att det var en skyldighet och en börda att umgås med en flicka med Downs syndrom som gick i samma klass. (Fox et al. 2004 s. 188-189)

4.2 Vänskapsrelationer

Detta stycke behandlar allmänt vänskap mellan barn och ungdomar med Downs syndrom och ifall vänskaper sträcker sig ända hem.

4.2.1 Vänskap

I artikel 1 så framgick det hur ungdomarna uppfattade vänskap. De flesta hade åtminstone en vän och de hade en ganska klar bild av vad vänskap innebär. De uppfattade vänskap som någonting viktigt och var positivt inställda till sina vänner. Många av dessa unga önskade dock att de skulle ha fler vänner. De beskrev en "vän" som en person som är snäll, lojal och hjälper en vid behov. En vän är också en person som delar liknande intressen och ställer upp för en och är där för en. Sociala aktiviteter som ungdomarna ansåg vara passande var bl.a. sportgrenar, datorspel, tv tittande, att lyssna på musik, diskutera och att fara ut och äta eller på bio. (Cuckle & Wilson 2002 s. 68)

Undersökningen som presenteras i artikeln "Involvement with peers: comparisons between young children with and without Down's syndrome" av M. Guralnick (5) hade som syfte att jämföra barn med Downs syndrom och barn med ett lindrigt intellektuellt handikapp i förhållande till 1) barnens engagemang till jämnåriga, 2) mödrars arrangerande och övervakande av lek med jämnåriga och 3) mödrars uppfattningar om inklusion. (Guralnick 2002 s. 379)

Vad beträffar barnens engagemang till andra barn så framkom det ur mödrarnas rapporter att nästan alla barn hade åtminstone en regelbunden lekkamrat, barnen lekte tillsammans en eller två gånger i veckan och i medeltal så umgicks barnen 8-14 timmar i veckan. Lite under en tredjedel av barnen hade en vän med ett handikapp. Största delen av barnens lekkamrater var i samma ålder som de men barn med Downs syndrom hade vänner vars ålder kunde variera mera. Barnen kunde också jämföras i förhållande till hur många hade lekkamrater som bestod av släktingar (barn med ett lindrigt intellektuellt handikapp=68,8 %, barn med DS=62,5 %). Barnen hade också relativt långa vänskapsförhållanden (2-4 år i genomsnitt) och mödrarna uppskattade vänskapsförhållandena höga men mindre än hälften hade en bästa vän. Endast 10 % av barnen i båda grupperna träffade sina lekkamrater i daghemmet eller förskolan, men trenden var ändå

lite högre för barn med Downs syndrom att ha vänner i samma daghem eller förskola. Lite över hälften av barnen var med i utanför daghem/förskola organiserade aktivitetsgrupper med jämnåriga.(Guralnick 2002 s. 286)

Vad beträffar mödrars arrangerande och övervakande av lek med jämnåriga, så kom det fram att mödrarna i genomsnitt ordnar möjlighet för lek för sitt barn en gång i veckan och att de aktivt följde med barnens lek och kom med förslag vad barnen skulle leka. Det gjordes också en korrelationsundersökning där det framkom ett starkt samband mellan mödrars arrangerande av lek och barnets engagemang till andra barn.(Guralnick 2002 s. 386, 389)

4.2.2 Utsträckning av vänskap ända hem

I artikel 5 nämnde mödrarna att deras barn lekte 2/3 av tiden i deras hem. Barnen lekte mer sällan hemma hos vänner.(Guralnick 2002 s. 386)

Det som lyftes fram ur undersökningen i artikel 1 var ifall ungdomars vänskaper stäckte sig ända hem. Trots att dessa unga hade några vänner i skolan så var det endast en liten andel som tog sina vänner hem till sig eller var hemma hos sina vänner. Föräldrar till barn i behov av särskilt stöd var sällan i kontakt med varandra, vilket ledde till att det var svårt för de ungas vänskaper att utvecklas. Få av dessa unga hade vänner där nära var de bodde. (Cuckle & Wilson 2002 s. 68)

En del föräldrar berättade att deras barn höll på med ensamma aktiviteter som t.ex. att lyssna på musik, skapa musik eller samla på klistermärken. Dessa aktiviteter medförde nöje och underhållning för den unga. En del av föräldrarna ansåg att deras barn var alltför trötta efter en skoldag för att orka med annan slags aktivitet. Föräldrarna tyckte också att det var svårare att upprätthålla de ungas vänskaper till andra barn i högre stadiet av skolan jämfört med tidigare eftersom de unga levde i olika områden och väldigt beroende av att föräldrarna transporterade dem. Vissa unga umgicks på fritiden med sina vänner i köpcentrum men de var ytterst beroende av föräldrars övervakande och transport. Vissa andra av dessa ungdomar var med i fritidsgrupper som t.ex. dans, drama, musik eller sport för personer i behov av särskilt stöd. De unga fick vänner där och de var mycket uppskattade men likt med skolvänner så sträckte sig dessa vänskaper sällan

ända hem. Föräldrar såg ofta detta som något oundvikligt men de önskade att deras unga skulle ha fler vänner likt de ungas syskon.(Cuckle & Wilson 2002 s. 69)

4.3 Förhållningssätt till inklusion av barn med Downs syndrom

I detta stycke lyfts både barns attityder till och vuxnas syner på inklusion av barn med Downs syndrom i skola.

4.3.1 Barns attityder till inklusion av barn med Downs syndrom i skola

I artikeln ”Children’s attitudes toward their peers with Down syndrome in schools in rural Ireland: an exploratory study” av S. Gannon. & S. McGilloway(4) presenteras en undersökning med syfte att uppskatta barns attityder till sina jämnåriga med Downs syndrom och ifall uppvisandet av ett videoklipp om inklusion av barn med Downs syndrom har någon inverkan på barnens attityder. Metoden som användes i denna undersökning var två frågeformulär som blev ifyllt av 118 barn i ålder 8-11 år. Det första frågeformuläret bestod av bakgrundsfrågor, som ålder, kön etc. och den andra handlande om frågor gällande attityder till barn med Downs syndrom. Det andra frågeformuläret bestod av två skalor som mätte 1) sällskaplighet till barn med Downs syndrom och 2) inklusion av barn med Downs syndrom i skola. Detta frågeformulär fylldes i två gånger. En gång före uppvisningen av videoklipppet och andra gången efter videoklipppet. (Gannon & McGilloway 2009 s. 455, 457-458)

De resultat som framkom ur denna undersökning (4) var att i attitydformulären så var resultaten så gott som det samma under båda tidpunkterna, före och efter visningen av videoklipppet. Attityder till inklusion av barn med Downs syndrom i skola var negativare än attityder till själva sällskaplighet. De barn som var yngst (8-9år) i undersökningen uppvisade negativare attityder än de äldre barnen (10-11år). Ett test gjordes för att utforska åldern och könens inverkan på attityder, så kom det fram att flickor i den äldsta gruppen uppvisade mest positiva attityder till sällskaplighet av barn med Downs syndrom.(Gannon & McGilloway 2009 s. 458-459)

G. Laws & E. Kelly presenterar en undersökning (8) med syftet att utforska barns attityder till barn med ett fysiskt, beteendemässigt eller intellektuellt handikapp. 202 barn i åldern 9-12 år deltog i denna undersökning genom att fylla i PATH (Peer attitudes toward the handicapped scale) och BIS (Behavioural intention scale) frågeformulären. PATH frågeformuläret bestod av 30 påståenden kopplat till antingen ett fysiskt, intellektuellt eller beteendemässigt handikapp. Före barnen fick fylla i BIS frågeformuläret fick de se en bild på ett barn med antingen Downs syndrom eller cerebral pares och en beskrivning av detta barn med dess utmaningar men också goda sidor. (Laws & Kelly 2005 s. 82-84)

Det som kom fram ur denna undersökning (8) var att barnen förhöll sig mest negativa mot barn med beteendemässigt handikapp än mot barn med fysiskt (cerebral pares) eller intellektuellt (Downs syndrom) handikapp. Flickor uppvisade överlag mer positiva attityder än pojkar. Det hade inte heller en större inflytande på attityderna ifall barnen hade en bekant eller släkting som hade ett handikapp eller inte. De barn som hade fått se bilden och höra beskrivningen av antingen ett barn med Downs syndrom eller ett barn med cerebral pares före ifyllandet av BIS uppvisade positivare attityder till intellektuellt handikapp (Downs syndrom) än till fysiskt handikapp (cerebral pares). (Laws & Kelly 2005 s. 86)

Artikel 9 "Promoting positive attitudes toward people with Down syndrome: the benefit of school inclusion programs" presenterar en undersökning med syftet att utforska Chilenska barns attityder, stereotypier, fördomar, känsla för och förtroende-ängslan till personer med Downs syndrom. Allt som allt deltog det 120 barn i ålder 11-15 år från både skolor med och utan ett inklusionsprogram. Metoden som användes var frågeformulär. (Sirlopú et al. 2008 s. 2710, 2719-2721)

Resultaten beträffande stereotypier som kom fram ur denna undersökning var att det fanns inga större skillnader mellan skolor med och utan ett inklusionsprogram men att flickor i allmänhet uppvisade positivare stereotypier än pojkar. Beträffande fördomar till personer med Downs syndrom, så visade det sig överlag låg nivå av fördomar bland deltagarna i undersökningen. Pojkar i skolor utan ett inklusionsprogram uppvisade dock mest fördomar för personer med Downs syndrom. Också barnens attityder till personer med Downs syndrom undersöktes och det kom fram att barnen överlag hade positiva

attityder som syntes i hög nivå i "att tycka om" och låga nivåer i "överlägsenhet", "undvikande" och "avvisande". Även om barnen i storsätt hade positiva attityder till personer med Downs syndrom så visade det sig att pojkar från skolor utan inklusionsprogram hade negativare attityder än flickor. Barnens känsla för personer med Downs syndrom var i sin helhet positiv men elever från skolor utan inklusionsprogram tyckte mer synd om personer med Downs syndrom än de elever som gick i skola med inklusionsprogram. Flickor tyckte dock mindre synd om personer med Downs syndrom än pojkar. Pojkar uppvisade också högre nivå av fientlighet än flickor. Forskarna konstaterade att pojkar skulle ha mer nytta av att gå i en skola med ett inklusionsprogram än flickor med tanke på deras förhållningssätt till personer med Downs syndrom. Med tanke på flickors förhållningssätt till personer med Downs syndrom så var det ingen större skillnad i vilken skola de gick i. Beträffande förtroende och ängslan så var förtroende nivån hög för alla deltagarna i undersökningen och nivån för ängslan låg. Det fanns dock ett samband mellan skolform och kön, nämligen att pojkar från skolor utan inklusionsprogram uppvisade mest ängslan till personer med Downs syndrom. (Sirlopú et al. 2008 s. 2721-2725)

4.3.2 Vuxnas syner på inklusion av barn med Downs syndrom

Artikeln "Early childhood teachers' ideas about including children with disabilities in programmes designed for typically developing children" av Hsin-Hui, H. Diamond, K. (artikel 6) har som syfte med undersökningen att utforska lärares attityder till att inkludera barn med ett handikapp i deras klass med barn utan handikapp. Forskarna ville veta ifall diagnostisering av barnet (Downs syndrom, AD/HD, cerebral pares, allvarligt intellektuellt handikapp) hade en inverkan på attityder i jämförelse med en beskrivning av barnen men utan diagnoser. Forskarna ville veta hur villiga lärarna var att ha ett barn med ett handikapp i sin klass och hur mycket hjälp och stöd de ansåg att de behövde. Metoden som användes var frågeformuläret "Teachers Comfort and Concerns Questionnaire" som ifylldes av 155 lärare. 79 lärare fyllde i "diagnos" versionen medan 76 fyllde i "icke-diagnos" versionen. (Hsin-Hui & Diamond 2009 s. 169, 173-175)

De resultat som framgick ur denna undersökning var att de som fyllt "icke-diagnos" versionen var mer villiga att ha ett barn med ett handikapp i sin klass än de som fått veta

diagnosen på barnen. Det kom fram också att lärarna var mer villiga att ha ett barn med fysisk skada, som cerebral pares än barn med intellektuellt eller beteendemässigt handikapp (AD/HD, Downs syndrom, intellektuellt handikapp). Minst villiga var lärarna att inkludera barn med allvarligt intellektuellt handikapp. Lärarna uttryckte att de skulle behöva mest stöd vid inklusion av ett barn med AD/HD eller allvarligt intellektuellt handikapp än med barn med Downs syndrom eller cerebral pares.(Hsin-Hui & Diamond 2009 s. 175-177)

D. Johnson har som syfte med sin undersökning (7) att få reda på 6 stycken barns (med Downs syndrom) deras föräldrars, syskons, lärares, rektorers och skolassistenters syn på inklusion i skola. Denna undersökning gjordes i intervaller under 5 års tid.(Johnson 2006 s. 24)

Lärarnas syner insamlades genom frågeformulär och allt som allt så var det 11 lärare som deltog. Sex stycken av dessa lärare menade att de till en början med var oroliga. I ett senare skede av studien så kom alla utom en lärare med positiva kommentarer. Som positiva aspekter med inklusion nämndes att barnen hade överstigit alla förväntningar och jämnårigas stöd. Utmaningar som nämndes var läroplanens innehåll, nivån av stöd och vad som lärarna kunde förvänta sig av barnen samt hurdana lektioner de skulle hålla. Det som skolassistenterna ansåg som positivt var hur snabbt barnen med Downs syndrom lärde sig att läsa. Svårigheter i utvecklandet av självständighet, ”envist beteende” och avsaknad av talterapi nämndes också som utmaningar.(Johnson 2006 s. 26-27)

Det som kom fram ur föräldrarnas intervjuer var att de i början av studien varit oroliga och misstänksamma med att sätta sitt barn i ”vanlig” skola men efter något år att barnen gått i skolan började de se fördelar med detta beslut, t.ex. positivare attityder, flexibilitet och akademiska framsteg. Det som ansågs vara nackdelar var dålig service som t.ex. avsaknad av talterapi och att barnets framtid var osäkert.(Johnson 2006 s. 26)

Positiva erfarenheter av skolgången som nämndes var akademisk framgång, social integration, det att barnen lärde sig läsa, användning av Makaton, acceptans av andra barn, större självständighet, att barnen fick bra rollmodeller och att andra barn lärde sig om barn med särskilda behov. Det som ansågs som nackdelar var negativ feedback av andra, vissa av skolpersonalens oförståelse, för höga krav, skolkompisarna växte upp

snabbare, mobbning, avsaknad av talterapi och fysioterapi samt att det inte fanns utbildning för barnen med Downs syndrom efter skolan.(Johnson 2006 s. 27)

Fox et al. (3) undersökte också föräldrars och personals attityder till inklusion. Största delen av lärarna ansåg att de positiva sidorna med inklusion av barnen med Downs syndrom övervägde de negativa sidorna. De uttryckte också oro över de äldre barnens framtid med tanke på att de akademiska prestationskraven stiger. Lärare med just ingen erfarenhet av barn med särskilda behov var till en början med nervösa över inklusion av barnet med Downs syndrom i klassen. Det som ökade på nervositeten var den bristfälliga kommunikationen mellan den gamla och den nya klassläraren. En del kom över nervositeten i några veckor medan det för andra lärare kunde ta nästan hela skolåret. Föräldrar till barnen med Downs syndrom var i allmänhet positivt inställda till att deras barn blivit inkluderat i klassen, med tanke på hur de hade hamnat kämpa för att hitta en passande skola. Föräldrarna ansåg att assistenten i klassen var ytterst viktig för inklusion och att klassläraren inte skulle ensam klara av uppdraget. Klasskamraternas föräldrar var också positivt inställda till inklusion och de tyckte det var bra att deras barn utvecklade positiva attityder till människor med handikapp. (Fox et al. 2004 s. 188)

5. DISKUSSION

I detta kapitel kommer jag att reflektera över resultaten jag kommit fram till och metoden jag använt mig av. I resultatdiskussionen kommer jag också att jämföra mina resultat med den teoretiska referensramen och förhålla mig kritiskt till mitt eget arbete.

5.1 Resultatdiskussion

I min resultatredovisning hade jag tre huvudkategorier som presenterades i *figur 1*. Dessa huvudkategorier hade som avsikt att överlappa mina frågeställningar 1) Vad kännetecknar det sociala samspelet och vänskapsrelationerna mellan barn med Downs syndrom och jämnåriga barn? och 2) Hur förhåller sig jämnåriga barn till inklusion av barn med Downs syndrom i deras daghemsgrupp eller skolklass?. De två första huvudkategorierna (socialt samspel och vänskapsrelationer) överlappar frågeställning 1 och den tredje huvudkategorin (förhållningssätt) överlappar frågeställning 2. De resultat som presenterades i föregående kapitel kommer att diskuteras i detta stycke.

Vad som kännetecknar socialt samspel mellan barn med Downs syndrom och jämnåriga barn så kunde enligt artiklarna både jämlikt och ojämlikt samspel identifieras.

Jämlikt samspel kunde observeras då aktiviteter var relativt enkla och styrda av barnen själva. De kände väl till leken och hade en förståelse över den. Det som bidrog till uppkomsten av jämlikt samspel var då kvaliteten av inklusion inom klassen var hög. Det var viktigt att klassläraren gav möjlighet för barnet med Downs syndrom att delta under lektionerna för att få inklusion att fungera. (Dolva et al. 2010 s. 287-288; Fox et al. 2004 s.187-189)

Också ojämlikt samspel så kunde identifieras utgående från resultaten. Ojämlikt samspel kännetecknas av att jämnåriga barn framhåller sig som mer kompetenta och mer eller mindre stödjande till barn med Downs syndrom. Då jämnåriga delar uppgifter mellan sig själva och barnet Downs syndrom så ger de enklare uppgifter åt barnet med Downs syndrom. I andra sammanhang handlar det om att jämnåriga väljer en enklare aktivitet åt hela gruppen eller sedan så sänker de kraven så att alla kan delta. Ibland så sker det just inget anpassande beteende från de jämnårigas sida, men då handlar det om aktivite-

ter som barnet med Downs syndrom inte har förståelse om. Överlag verkar det som om jämnåriga har positiva inställningar till barn med Downs syndrom men i vissa fall anses det att jämnåriga vill "ta hand om" barnen med Downs syndrom än om riktigt ömsesidig vänskap. Vissa resultat kom fram till att ungdomar med Downs syndrom är mycket beroende av vuxnas instruktioner för att bli inkluderade i aktiviteter och att de sällan själva tar initiativ till samspel med jämnåriga. Det ansågs också av skolassistenter att dessa unga fick lättare vänner av andra unga med specialbehov och att unga som gick i särsklass hade fler vänner än de unga som gick i inkluderad klass. Samspel till jämnåriga ansågs inte ge ömsesidiga relationer och speciellt med stigande ålder blev det svårt att upprätthålla dessa vänskaper då jämnåriga blev mer självständiga. (Dolva et al. 2010 s. 288-290; Fox et al. 2004 s. 188-189; Cuckle & Wilson 2002 s. 68)

Det som nämndes i den teoretiska referensramen gällande socialt samspel mellan barn med begåvningshandikapp och jämnåriga var att barn med begåvningshandikapp klarar ofta av pedagogerna planerade aktiviteter medan spontana aktiviteter i samvaro med jämnåriga vållar problem. I den inledande fasen av leken kan barn med begåvningshandikapp hänga med men när leken blir mer komplex faller dessa barn ofta av. Barn med begåvningshandikapp behöver mer stöd från pedagoger och från de andra barnen för att finna roller och positioner som får dem att känna sig viktiga. (Madsen 2006 s. 212-213)

Det som Madsen skriver stämmer ganska bra överrens med de resultat jag kommit fram till utgående av artiklarna. Det kan hända att jämlikt samspel just observeras i den inledande fasen av lek medan ojämlikt samspel uppstår då leken eller aktiviteten blir mer komplex och barnet med Downs syndrom faller ut då förståelsen inte räcker till. Barnen behöver också mycket hjälp från de vuxnas sida som Madsen konstaterar och som också kommer fram i mina resultat då det visade sig att ungdomar med Downs syndrom behöver instruktioner för att bli inkluderade i aktiviteter. Den vuxnas (lärarens) roll var också viktig i klassen, genom att låta barnet med Downs syndrom delta under lektionerna. Barn med begåvningshandikapp behöver också stöd av sina kamrater vilket jag anser att de jämnåriga gör i de resultat jag tagit upp. Detta kommer fram genom att jämnåriga har relativt positiva attityder till barn med Downs syndrom och att de klarar av att anpassa sin egen aktivitet genom att sänka kraven eller välja en lättare aktivitet som lämpar sig för alla. Barnen på ett vis "tar hand om" barnen med Downs syndrom men det handlar ändå inte om jämlikt eller ömsesidigt samspel som är viktigt att komma ihåg.

Ytterhus (2003 s. 186) nämnde också att synligt ”annorlundaskap” skapar ofta solidaritet hos jämnåriga och inte bortväljande (se teoretisk referensram).

Detta kan ses som någonting positivt i och med att jämnåriga visar välvilja gentemot barn med Downs syndrom men en framtida frågeställning skulle kunna lyda ”hur stöda uppkomsten av jämlika samspelsmönster mellan barn med Downs syndrom och jämnåriga?”.

Det som skolassistenterna nämnde om att ungdomar med Downs syndrom får lättare vänner av andra unga med särskilda behov så påvisar också Gustavsson (2004 s. 178-179, 203-204) liknande mönster. Enligt honom så kännetecknar samspel mellan barn med utvecklingsstörning av aktivare samspel och större jämlikhet. Barnen har i denna relation i stort sätt samma sociala status och möjlighet till inflytande. I samspel mellan barn i behov av särskilt stöd och jämnåriga utan funktionsnedsättningar har det observerats att barn med särskilda behov har mer underordande positioner och i vissa fall utnyttjas deras beroende. Samspel mellan barn med behov av särskilt stöd har mer jämlika vänskapsmönster. Barn med behov av särskilt stöd i samspel med jämnåriga har få spontana kamratkontakter och de blir sällan uppsökta av sina jämnåriga. Ifall de får tillträde till samspel så får de ofta underordnade eller passiva roller. Vissa barn upplever marginalisering och mobbning och därför väljer de ofta att leka ensam eller sedan så tyr sig till vuxenkontakter.

Socialt samspel mellan barn med Downs syndrom och jämnåriga har både jämlika och ojämlika drag. Av någon anledning verkar det ändå som om resultaten är mer koncentrerade kring ojämlikt samspel och brist på ömsesidighet mellan barnen.

Den andra delen av frågeställning 1, kännetecknande drag för vänskapsrelationer mellan barn med Downs syndrom och jämnåriga så enligt artiklarna hade barnen åtminstone en vän och de hade en ganska klar uppfattning över vad vänskap innebär men många önskade ändå att de skulle ha fler vänner. En viktig aspekt som nämndes i artiklarna var att barn med Downs syndrom är ytterst beroende av föräldrars stöd för att vänskap skall kunna uppstå. Mödrars arrangemang av lek för sitt barn med andra barn hade ett starkt samband med engagemang till jämnåriga. Äldre barn med Downs syndrom var också beroende av sina föräldrar transport för att kunna träffa vänner. Det som nämndes i en av artiklarna var att barnens vänskap sällan sträckte sig ända hem. Detta gällde både

skolvänner och vänner från fritidsgrupper. En del föräldrar ansåg att deras barn var för trötta efter en skoldag för annan slags aktivitet än ensamma sysselsättningar. Också var det svårare för äldre barn med Downs syndrom att upprätthålla vänskaper med jämnåriga då de jämnåriga blev mer självständiga.(Cuckle & Wilson 2002 s. 68-69; Guralnick 2002 s. 386)

Den tredje huvudkategorin i resultatredovisningen strävade efter att svara på frågeställning 2, hur jämnåriga barn förhåller sig till inklusion av barn med Downs syndrom. Förutom att jag svarade på denna frågeställning tog jag upp vuxnas syner på inklusion av barn med Downs syndrom även om det faller vid sidan om syftet med mitt examensarbete.

Jämnåriga barn uppvisade i en undersökning positivare attityder till sällskaplighet till barn med Downs syndrom än till själva inklusion. Dessutom så yngre barn och pojkar uppvisade negativare attityder än flickor och äldre barn. Jämnåriga barn förhöll sig positivare mot intellektuellt handikapp jämfört med beteendemässiga handikapp. I en artikel nämndes det att jämnåriga uppvisade låg nivå av fördomar och hade relativt positiva attityder till inklusion av barn med Downs syndrom. Det som flera artiklar nämnde var att pojkar hade mer negativa attityder än flickor.(Sirlopú et al. 2008 s. 2721-2725; Laws & Kelly 2005 s. 86; Gannon & McGilloway 2009 s. 458-459)

De resultat jag kom fram med beträffande barns attityder till inklusion av barn med Downs syndrom var relativt magra, mest p.g.a. av att undersökningarna i artiklarna använt sig mer av kvantitativa metoder i form av frågeformulär medan min frågeställning var mer efter en kvalitativ förståelse som skulle ha gett mer djup. Trots det anser jag att det är bra att jämnåriga barn har relativt positiva attityder till barn med Downs syndrom men en tankeställare är ifall deras attityder också inverkar hur de i praktiken skulle behandla barn med Downs syndrom.

Gustavsson (2004 s. 178) nämner att jämnåriga barn kan ha positiva attityder till barn med funktionsnedsättningar men det betyder inte automatisk de visar detta i sitt handlande genom att ge den plats barnet med funktionsnedsättningen har rätt till.

Gällande vuxnas syner om inklusion av barn med Downs syndrom så kom det fram att lärare till en början varit oroliga över att inkludera barnet men efter en tid att de haft

barnet i klassen så började oron eller nervositeten avta. Speciellt utmanande var det för lärare som inte tidigare hade haft erfarenheter av barn med särskilda behov. Det som vuxna överlag ansåg vara positivt var att barnen överstigit alla förväntningar, jämnårigas stöd, barnen med Downs syndrom lärde sig att läsa, gjorde akademiska framsteg och utvecklade större självständighet. Det som däremot ansåg vara bristfälligt var avsaknad av talterapi, vissa lärares okunnighet, mobbning och för höga krav. Det som också ansågs vara utmanande var vad lärarna kunde förvänta sig av barnen och hurudana lektioner de skulle hålla. Lärarna ansåg ändå att de goda sidorna med inklusion övervägde de dåliga sidorna. Också föräldrarna hade till en början med varit oroliga men deras oro hade också avtagit och de flesta var nöjda med inklusion med tanke på hur de hade fått kämpa för att hitta en passande skola för sitt barn. Också föräldrar till klasskamraterna var positivt inställda och tyckte det var bra att deras barn utvecklade positiva attityder till personer med handikapp. (Johnson 2006 s. 26-27; Fox et al. 2004 s.188)

Utgående av de vuxnas syner som uppenbarade sig som oro och nervositet, så kan man konstatera att inklusion och tanken om "en skola för alla" är i ett tidigt utvecklingsstadium som kräver en förändringsprocess. Inklusion betonar ju att alla elevers hinder för inläring skall avlägsnas eller sänkas för att elevernas inläring och deltagande kan förbättras. Barnet skall inte behöva vara lämpligt för skolan utan skolan skall anpassa sig för barnet. (Murto et al. 2001s. 15-19)

Det går också att se att inklusion inte ännu riktigt har förverkligats då lärare inte riktigt vet hurdana lektioner de skall hålla. Ikonen (1999 s. 23-24) nämner också att undervisningen och läroplanen måste omformas så att den tar i beaktande elevers olikhet och inlärningsstilar. Det krävs av lärare att de reflekterar över sina egna attityder, fördomar och värderingar i förhållande till olikhet.

Förutom omformning av undervisning och läroplan så behöver också barn med särskilda behov olika former av stöd, t.ex. talterapi som nämndes i resultaten. Madsen (2006 s. 179) nämner att mänskliga och materiella resurser skall finnas till för barnet i behov av särskilt stöd och att det är en rättighet för barnet att få det nödvändiga stödet till sin utveckling i en miljö med jämnåriga kamrater och kompetenta vuxna.

5.2 Metoddiskussion

För att beskriva kännetecknande drag för socialt samspel och vänskapsrelationer mellan barn med Downs syndrom och jämnåriga barn valde jag att utföra en litteraturstudie baserad på tidigare forskning istället för att göra en egen empirisk studie. Detta på grund av att jag såg vissa etiska hinder i och med att barn med Downs syndrom kan anses vara i en sårbar eller känslig ställning. Det skulle inte heller ha varit lätt att hitta dessa barn för forskning. Jag ansåg också att mina egna kunskaper inom området var för bristfälliga för att uppmärksamma relevanta saker t.ex. vid observation av barnen. Mina frågeställningar var ute efter kvalitativ förståelse av socialt samspel och vänskapsrelationer, vilket jag ansåg att jag kunde uppnå genom en litteraturstudie.

För att få svar på mina frågeställningar började jag med att göra en litteratursökning i databaserna. Jag fick t.o.m. hjälp i infosökning några gånger. Till en början verkade det svårt att hitta relevanta artiklar för mitt examensarbete men när jag kom på ”de rätta” sökorden så hittade jag 9 engelskspråkiga artiklar i EBSCO som hade med mitt syfte att göra och som uppfyllde mina urvalskriterier. I de andra databaserna hittade jag tyvärr inga artiklar som jag kunde använda mig av. Finska och svenska artiklar hittade jag inte överhuvudtaget.

När jag hade kommit fram till mina 9 artiklar började jag bearbeta dem med hjälp av innehållsanalys genom att söka efter likheter och skillnader. Jag kom fram till tre huvudteman med tillhörande underkategorier. Jag kom ganska bra på likheter mellan resultaten medan skillnader hade jag svårt att få fram. En del av artiklarna hade använt sig av kvantitativa metoder (t.ex. frågeformulär) i sin undersökning, vilket var ganska svårt att tillämpa på mitt syfte som var efter en kvalitativ förståelse. Sådana artiklar gav ganska lite ”stoff” till min resultatredovisning. Jag har alltså upplevt problemet med att de andra forskarna har ett annorlunda syfte med deras undersökningar än vad jag har. Jag önskar att jag hade hittat fler artiklar som använt sig av kvalitativa metoder, så att min resultatredovisning skulle ha haft mer variation. Det kan hända att andra forskare också upplevt samma etiska utmaningar som jag funderade över vid valet av forskningsmetod och därför valt att göra forskning baserad på kvantitativa metoder.

Eftersom jag hade ganska få artiklar anser jag att generaliserbarheten är ganska låg men jag tror att de resultat jag kommit fram till ger en inblick över hur socialt samspel och vänskapsrelationer kan se ut för barn med Downs syndrom och jämnåriga. Dessutom tror jag att mina resultat kan fungera som en tankeväckare för framtida forskare som är intresserade inom området.

5.3 Slutsatser

Mitt examensarbete fokuserade sig på att beskriva vad som är kännetecknande för det sociala samspelet och vänskapsrelationerna mellan barn med Downs syndrom och jämnåriga barn. De resultat som jag kommit fram till kan socionomer eller andra professionella som arbetar med barn i behov av särskilt stöd ha nytta av i sitt arbete i och med att det lyfter fram betydelsen av det sociala som sker mellan barnen. Barn med särskilda behov behöver mer stöd från de professionellas sida för att uppleva delaktighet i kamratgemenskapen. Den professionella har ett stort ansvar i inklusionsprocessen där det inte finns färdiga tillvägagångssätt då alla barn är unika. ”En skola för alla” är ett ideal som inte ännu har förverkligats helt och hållet och som kräver arbete för att kunna utvecklas. Det finns behov av mer forskning för att utveckla framgångsrik inklusion och professionella skulle behöva mer kunskap för att veta *hur* de på bästa sätt kan stöda barnens samspel till varandra och känslan av delaktighet. En annan viktig fråga är hur man kan främja mer jämlika och ömsesidiga relationer mellan barnen. Jämnåriga barn uppvisar relativt positiva attityder till barn med Downs syndrom men ömsesidighet i en relation handlar inte om ett omsorgstagande beteende från de jämnårigas sida vilket är viktigt att komma ihåg. Ungdomar med Downs syndrom eller annan funktionsnedsättning bör heller inte glömmas. De kan t.o.m. ha det svårare att samspela och skapa vänskapsförhållanden med jämnåriga utan funktionsnedsättningar än vad barn har. Ungdomar utan funktionsnedsättningar utvecklas snabbare och blir mer självständiga i ett tidigare skede vilket kan försvåra samspelet och i värsta fall leda till avvisande. För att motverka detta spelar inklusion en avgörande roll. ”En skola för alla” handlar inte endast om att göra skolan lämplig för alla slags elever utan den bidrar också till en förändring i värderingar på samhällsplan där det finns plats för alla medborgare med lika rätt oberoende ifall individen har en funktionsnedsättning eller inte.

KÄLLOR

- Annerén, Göran. Johansson, Iréne. Kristiansson, Inga-Lill. Lööv, Lars. 1996. *Downs syndrom. En handbok för föräldrar och personal*. 2 uppl. Stockholm: Liber Ab. 192s.
- Asmervik, Sverre. Ogden, Terje. Rygvold, Anne-Lise. 1995. *Barn med behov av särskilt stöd*. Lund: Studentlitteratur. 378 s.
- Bakk, Ann. Grunewald, Carl. 2004. *Omsorgsboken*. 4 uppl. Stockholm: Liber Ab. 396 s.
- Booth, Wayne C. Colomb, Gregory G. Williams Joseph M. 2004. *Forskning och skrivande. Konsten att skriva enkelt och effektivt*. Lund: Studentlitteratur. 288 s.
- Cuckle, Pat. Wilson, June. 2002. Social relationships and friendships among young people with Down's syndrome in secondary schools. *British Journal of special Education* Vol. 29, No.2 s. 66-71
- Dolva, Anne-Stine, Hemmingsson, Helena. Gustavsson, Anders. Borell, Lena. 2010. Children with Down syndrome in mainstream schools: peer interaction in activities. *European Journal of Special Needs Education* vol. 25, No. 3 s. 283-294
- Forsberg, Christina. Wengström, Yvonne. 2003. *Att göra systematiska litteraturstudier. Värdering, analys och presentation*. Stockholm: Natur och kultur. 207 s.
- Fox, Sam. Farell, Peter. Davis, Pauline. 2004. Factors associated with the effective inclusion of primary-aged pupils with Down's syndrome. *British Journal of Special Education*. Volume 31, No. 4 s. 184-190
- Friberg, Febe. 2006. *Dags för uppsats. Vägledning för litteraturbaserade examensarbeten*. Lund: Studentlitteratur. 154 s.

Gannon, Steven. McGilloway, Sinéad. 2009. Children's attitudes toward their peers with Down syndrome in schools in rural Ireland: an exploratory study. *European Journal of special Education* vol. 24, issue 4 s. 455-463

Guaralnick, Michael J. 2002. Involvement with peers: comparisons between young children with and without Down's syndrome. *Journal of Intellectual Disability Research*. Volume 46 s. 379-393

Gustavsson, Anders. 2004. *Delaktighetens språk*. Lund: Studentlitteratur. 237 s.

Hautamäki, Jarkko. Lahtinen, Ulla. Moberg, Sakari. Tuunainen, Kari. 2001. *Erityispedagogiikan perusteet*. Porvoo: WSOY. 263 s.

Hsin-Hui, Huang. Diamond, Karen E. 2009. Early childhood Teachers' Ideas about Including Children with Disabilities in Programmes Designed for typically developing children. *International Journal of Disability, Development & Education*. Vol.56, issue 2 s. 169-182

Ikonen, Oiva. 1998. *Kehitysvammaisten opetus. Mitä ja miten?*. Helsinki: Kehitysvammaliitto. 491 s.

Jacobsen, Dag Ingvar. 2007. *Förståelse, beskrivning och förklaring. Introduktion till samhällsvetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur. 316 s.

Johnson, Debbie. 2006. Listening to the views of those involved in the inclusion of pupils with Down's syndrome into mainstream schools. *Support for Learning*. Volume 21, No. 1 s. 24-29

Kaski, Markus. Manninen, Anja. Mölsä, Pekka. Pihko, Helena. 2001. *Kehitysvammaisuus*. Porvoo: WSOY. 408 s.

Laws, Glynis. Kelly, Elaine. 2005. The attitudes and friendship Intentions of Children in United Kingdom Mainstream Schools towards Peers with Physical or Intellectual Disabilities. *International Journal of Disability, Development and Education*. Vol. 52, No. 2 s.79-99

Madsen, Bent. 2006. *Socialpedagogik. Integration och inklusion i det moderna samhället*. Lund: Studentlitteratur. 301 s.

Murto, Pentti. 1999. *Yhteinen koulu kaikille – onko inklusio tarua vai totta?* 2. uppl. Jyväskylä: Jyväskylän täydennyskoulutuskeskus. 198 s.

Murto, Pentti. Naukkarinen, Aimo. Saloviita, Timo. 2001. *Inklusion haaste koululle. Oikeus yhdessä oppimiseen*. Jyväskylä: PS-kustannus. 203 s.

Nadel, Lynn. Rosenthal, Donna. 1995. *Down Syndrome. Living and learning in the community*. New York: Wiley Liss. 297 s.

Nyberg, Rainer. 2000. *Skriv vetenskapliga uppsatser och avhandlingar med stöd av IT och internet*. 4 uppl. Lund: Studentlitteratur. 254s.

Rynders, John E. Horrobin, J. Margaret. 1996. *Down syndrome. Birth to adulthood. Giving families an edge*. Denver: Love publishing company. 344 s.

Selikowitz, Mark. 1997. *Down syndrome. The facts*. New York: Oxford University press. 192 s.

Sirlopú, David. González, Roberto. Bohner, Gerd. Siebler, Frank, Ordóñez, Gabriela. Millar, Andres. Torres, David. DeTezanos-Pinto, Pablo. 2008. Promoting positive attitudes toward people with Down Syndrome: The benefit of School Inclusion programs *Journal of Applied Social Psychology* vol 38 no. 11 s. 2710-2736

Smith, John David. 1998. *Inclusion. Schools for all students*. Belmont: Wadsworth Publishing Company. 357 s.

Tideman, Magnus. 2000. *Perspektiv på funktionshinder och handikapp*. Lund: Studentlitteratur. 353 s.

Tøssebro, Jan. 2004. *Integrering och inkludering*. Lund: Studentlitteratur. 201 s.

Ytterhus, Borgunn. 2003. *Barns sociala samvaro. Inklusion och exklusion i förskola*. Lund: Studentlitteratur. 227 s.

Bilaga 1

Tabell 1. Resultat av sökning i databaser

Sökbas	Sökord	Antal träffar	Antal använda artiklar
Ebsco	Down syndrom and inclusion and children	34	6
Ebsco	Down syndrome and friendship and children	7	1
Ebsco	Down syndrome and play and communication and children	11	0
Ebsco	Down syndrome and participation and children	14	1
Ebsco	Down syndrome and attitudes and children	26	0
Ebsco	Down syndrome and attitudes	45	1
Ebsco	Down syndrome and interaction and children	52	0
Arto	Down syndrome and inclusion	0	0
Arto	Downs syndrome and friendship	0	0
Arto	Down syndrome (AND) (begränsning 2000-2010)	26	0
Arto	Downin oireyhtymä (AND) (begränsning 2000-2010)	89	0
G.Scholar	Down syndrome and inclusion (begränsning 2000-2010 Title)	10	0
G.Scholar	Downs syndrome and friendship (begränsning 2000-2010 Title)	4	0
G.Scholar	Down syndrome and participation (begränsning 2000-2010 Title)	10	0
G.Scholar	Downin oireyhtymä (begränsning 2000-2010 Title)	0	0
G.Scholar	Downin syndrooma (begränsning 2000-2010 Title)	0	0
G.Scholar	Downs syndrom (begränsning 2000-2010 Title)	10	0
Sage	Down syndrome (Title) and inclusion (All fields) (2000-2010)	11	0
Sage	Down syndrome (Title) and inclusion (Title) (2000-2010)	0	0
Sage	Down syndrome (Title) and friendship (All fields) (2000-2010)	5	0
Sage	Down syndrome (Title) and participation (All fields) (2000-2010)	13	0
Sage	Down syndrome (Title) and interaction and children (All fields)	27	0
Sage	Inclusion (Title) and Down syndrome (All Fields) (2000-2010)	5	0
Sage	Down syndrome and inclusion and friendship (All fields)	53	0

Bilaga 2

Tabell 2. Litteraturoversikt

Författare, tidskrift	Titel	Syfte	Metod	Resultat
Cuckle, P. Wilson, J. British Journal of special Education 2002 Vol. 29, No.2.	Social relationships and friendships among young people with Down's syndrome in secondary schools (artikel 1)	Utforska mönster av vänskap och sociala relationer bland ungdomar med Downs syndrom	Intervjuer med 14 elever med Downs syndrom (i åldern 12-18), deras föräldrar samt skolassistenter	Det ansågs att unga med DS bildade lättare vänner med andra personer med special behov. Jämnåriga var dock snälla och stödjande men det sällan uppstod jämlika vänskaper
Dolva, A-S. Hemmingsson, H. Gustavsson, A. Borell, L. European Journal of Special Needs Education. 2010 vol. 25, No. 3.	Children with Down syndrome in mainstream schools: peer interaction in activities (artikel 2)	Utforska socialt samspel i skolaktiviteter, och kartlägga rådande omständigheter mellan barn med DS och barn utan handikapp i inkluderande klasser.	Observation och intervjuer av 6 barn med DS som var inkluderade i vanlig klass.	Det kunde observeras både jämlik och ojämlik interaktion i samspelet. Ojämlik interaktion delades i tre kategorier. 1) kompletterande interaktion, 2) anpassad interaktion och 3) interaktion utan modifiering. Viktigt för alla interaktionsformer var förståelsen över aktiviteten samt kraven som aktiviteten ställde.
Fox, S. Farell, P. Davis, P. British Journal of Special Education 2004 Vol.31, No.4	Factors associated with the effective inclusion of primary-aged pupils with Down's syndrome (artikel 3)	utforska hur skolor klarar av att inkludera barn med DS i klassen och vilka faktorer som bidrar till framgångsrik inklusion	Observation av 18 barn med DS; intervjuer med lärare, föräldrar, skolassistenter; fokus grupper med klasskamrater, föräldrar av klasskamrater	Klasskamraterna hade för det mesta positiva attityder till barnen med DS men i vissa fall kunde det handla om att de ville "ta hand om" än egentlig ömsesidig vänskap. Barnen med DS:s egen individuella popularitet inverkar samt ifall de hade gemensamma intressen. Hur läraren hade förverkligat inklusion i klassen inverkar också på barnens vänskaper.

Gannon, S. McGil- loway, S. European Journal of Special Education 2009 Vol. 24, issue 4	Children's attitudes to- wards their peers with Down syn- drome in schools in rural Irel- and: an ex- ploratory study (artikel 4)	Utforska icke- funktionshindrade barns attityder till barn med Downs syndrom samt jäm- föra ifall en kort videosnutt om in- klusion har en in- verkan på barnens attityder	118 icke- funktionshindrade barn i åldern 8-11 be- svarade två frågefor- mulär. Den ena fråge- formulären bestod av bakgrundsfrågor(ålder, kön etc.) och den andra handlade om frågor gällande attity- der till barn med Downs syndrom. De andra frågeformulären mätte både (1)sällskaplighet till barn med DS och (2) synen på inklusion av barn med DS i skola.	Barnen hade mer po- sitiva attityder till sällskaplighet än till själva inklusion. Större skillnader i resultaten före och efter visningen av videoklipppet kunde inte hittas. Flickor i 11 års åldern var mest positivt inställ- da till sällskaplighet till barn med DS.
Guralnick, M. Jour- nal of Intellectual Disability Research 2002 Vol.46, part 5	Involvement with peers: comparison between young child- ren with and without Down's syn- drome (artikel 5)	Syftet med denna undersökning var att jämföra barn med och utan DS i förhållande till en- gagemang till jämnåriga, mödra- ras arrangerande och övervakande av lek samt möd- rars uppfattningar om inklusion	21 barn med lindrigt intellektuellt handi- kapp och 21 barn med DS i åldern 48- 71månader undersök- tes. Metoden som an- vändes var både fråge- formulär och intervju- er samt olika begåv- ningstest.	Resultaten av denna undersökning visade att nästan alla barn hade åtminstone en regelbunden lekkam- rat och att barnen hade relativt långa vänskapsförhållanden men mindre än hälft- en hade en bästa vän. Mödrarna till dessa barn ordnade möjlighet för lek med andra barn i genom- snitt en gång i veckan och de följde aktivt med barnens lek och kom med förslag till lek.

HsinHui, H. Diamond, K. International Journal of Disability, Development & Education 2009 Vol. 56, issue 2	Early childhood Teachers' Ideas about Including Children with Disabilities in Programmed designed for typically developing children (artikel 6)	Utforska lärares attityder om inklusion av barn med ett handikapp i klassen och se ifall olika diagnoser har en inverkan på vilighet till inklusion	Frågeformulär till 155 lärare, 79 svarade på "labelling" versionen och 76 på "no labelling" versionen	De lärare som inte fått veta diagnosen på barnen hade positivare attityder till inklusion än de som fått veta diagnosen. Överlag var lärarna mer villiga till inklusion av barn med fysiskt handikapp än intellektuellt eller beteendemässigt handikapp.
Johnson, D. Support for Learning 2006 Vol.21, No.1	Listening the view of those involved in the inclusion of pupils with Down's syndrome into mainstream schools (artikel 7)	Få reda på synen om inklusion av barn med DS i skola av de som är involverade, bl.a. föräldrar, lärare, skolassistenter, barnen själva etc.	Frågeformulär och halvstrukturerade intervjuer med 6 barn med DS, deras föräldrar, lärare, skolassistenter, rektorer.	Positiva aspekter var akademisk framgång, social integration, barnen lärde sig att läsa, användning av Makaton, acceptans av andra barn, ökad självständighet, bättre rollmodeller. Negativa aspekter var mobbning, för höga krav, osäker framtid, oförstående lärare, skolkompisarna växte upp snabbare, avsaknad av talterapi och fysioterapi
Laws, G. Kelly, E. International Journal of Disability, Development & Education 2005 Vol. 52, No.2	The attitudes and friendship Intentions of Children in United Kingdom Mainstream Schools towards Peers with Physical or Intellectual Disabilities (artikel 8)	Undersöka barns attityder och vänskaps intentioner till barn med fysiskt eller intellektuellt handikapp	202 barn fick fylla i PATH och BSI frågeformulären	Barnen uppvisade negativare attityder till barn med beteendemässigt handikapp än till barn med fysiskt eller intellektuellt handikapp. Flickor hade mer positiva attityder till barn med handikapp än pojkar. Ifall barnen hade en bekant eller en släkting med ett handikapp invercade inte överlag på attityderna

Sirlopú, D. González, R. Bohner, G. Siebler, F. Ordóñez, G. Millar, A. Torres, D. de Tezanos-Pinto, P. Journal of Applied Social Psychology 2008 vol. 38 no. 11.	Promoting positive attitudes toward people with Down Syndrome: The benefit of School Inclusion programs (artikel 9)	Utforska Chilenska barns attityder och stereotypier till personer med Downs syndrom. Skolor med och utan inklusionsprogram jämfördes.	120 barn svarade på frågeformulär som mätte barnens stereotypier, fördomar, attityder, känsla för och förtroende-ängslan till personer med DS	Det visade sig överlag låg nivå av fördomar till personer med DS. Barnen hade också relativt positiva attityder och känsla för personer med DS men pojkar i skolor utan inklusionsprogram förhöll sig ändå negativare än flickor och hade också mer fördomar. Forskarna konstaterade att pojkar skulle ha mer nytta av att gå i en skola med ett inklusionsprogram än flickor med tanke på deras förhållningssätt till personer med DS
--	---	---	---	--

